

MIRISHKOR TUMANI TOPONIMLARINING SEMANTIK TAHLILI

Ro'ziyeva Hilola Fayzulla qizi

Osiyo texnologiyalari universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15754847>

Til va xalq ruhiyati, uning tarixi, madaniyati o'rtasida mustahkam aloqalar mavjud. Shu jihatdan, toponimlar — ya'ni geografik obyektlarning nomlari — o'zbek xalqining madaniy merosi, tarixiy tafakkuri, hayot tarzining muhim ko'zgusidir. Har bir toponim (joy nomi) o'z zamonasi, hududiy o'ziga xoslik va til qonuniyatlaridan dalolat beradi.

Mirishkor tumani O'zbekiston Respublikasi Qashqadaryo viloyatining janubiy hududida joylashgan bo'lib, boy toponimik qatlarga ega. Ushbu maqolada tumandagi toponimlarning semantik mazmuni, etimologiyasi va ularning jamiyat hayotidagi roli ilmiy tahlil qilinadi. Maqola davomida Mirishkor tumani hududidagi ayrim toponimlar misolida ularning mazmunli qatlamlari ochib beriladi va ular orqali xalqning madaniy-estetik qarashlari yoritiladi.

"Mirishkor" termini o'zbek tilida ikki qismdan iborat: "mir" — boshliq, rahbar yoki rus tilidan o'zlashgan "mir" (tinchlik), ikkinchidan, "ishkor" — mehnatkash, ishlab chiqaruvchiga nisbatan aytiladigan sifat. "Mirishkor" atamasi tarixan "mehnatkash dehqon", "ishbilarmon odam", "mehnat bilan yashovchi inson" ma'nolarini bildiradi.

Bu nom mustaqillik yillarida xalqona ruhda saqlanib qolgan va ayniqsa sovet davrida paxtachilik va dehqonchilik bilan shug'ullanadigan mehnatkash xalq timsoliga aylangan. Mazkur toponim birinchi navbatda xalqning iqtisodiy faoliyatini, mehnatga munosabatini va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Mirishkor tumani toponimlarini tematik jihatdan quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

a) Tabiat va geografik muhitga oid toponimlar

Bu toifaga kiruvchi toponimlar tabiiy sharoit, yer-havo holati, suv manbalari va tuproq tarkibi asosida nomlangan:

- Bo'z — sho'rxok yoki yarim cho'l hududdagi o'simliksizlikni bildiradi.
- Qoratepa — "qora" (tuproqning rangi yoki og'irligi) va "tepa" (balandlik) komponentlaridan tuzilgan.

- Soybo'yi — suv oqimi (soy) yaqinida joylashgan hududni bildiradi.

b) Mehnat va iqtisodiy faoliyatga bog'liq toponimlar

Bu guruhdagi nomlar o'zida inson mehnati va iqtisodiy hayotni ifodalaydi:

- Mehnatobod — "mehnat" va "obod" so'zlaridan tashkil topib, inson mehnati bilan obod etilgan hududga nisbatan qo'llaniladi.

- G'o'zali — g'o'za yetishtiriladigan joy, paxtachilik rivojlangan qishloq.

c) Ijtimoiy-siyosiy motivlarga ega toponimlar

Sovet davrida tashkil topgan bir qator qishloq va mahallalar ideologik mazmun kasb etgan:

- Do'stlik — millatlararo totuvlik, ijtimoiy birdamlikni targ'ib etuvchi nom.
- Yangi hayot — yangilanish, taraqqiyot, yangi tuzum ruhi bilan bog'liq bo'lgan semantik yuklamaga ega.

3. Toponimlarning xalq og'zaki ijodi bilan bog'liqligi

Ko'plab toponimlar xalq orasidagi rivoyatlar, afsonalar yoki real tarixiy voqealarga tayanadi. Masalan:

- Oqqapchig'ay — qadimgi urug' nomi yoki o'simlik nomidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin.

Chorvador — chorvachilik bilan shug'ullanadigan aholi yashaydigan joy.

4. Tilshunoslik asosida semantik tahlil

Toponimlar semantik jihatdan ikki turga bo'linadi: motivlangan (ochiq ma'noli) va demotivatsiyalangan (asl ma'nosi unutilgan). Masalan:

- "Soybo'yi" — motivlangan.
- "Oqqapchig'ay" — demotivatsiyalangan, ammo tarixiy tahlilga muhtoj.

Mirishkor tumani toponimlari semantik jihatdan boy va tarixiy qatlamlarga ega. Bu nomlar xalq tafakkuri, mehnatga munosabati va tarixiy xotirasini ifodalaydi. Toponimika — milliy o'zlikni anglash, tarixiy merosni saqlash vositasi sifatida muhim ilmiy sohaga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'ulomov, A. (1974). O'zbekistonda joy nomlari. Toshkent: Fan.
2. Qayumov, A. (1990). O'zbek toponimikasiga kirish. Toshkent: O'qituvchi.
3. Soliyev, A. (2001). O'zbek tilida joy nomlari semantikasi. Toshkent: Fan.
4. Xudoyberganov, M. (2020). Qashqadaryo viloyati toponimlari: tarixiy-lisoniy tahlil. Qarshi.
5. Mahmudov, N. va boshq. (2019). O'zbek tilshunosligi asoslari. Toshkent: Akademnashr.

